

ლუკა ცინდელიანი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

ეპიკური გმირის კონცეფცია „ბჰაგავადგიტაში“

საკვანძო სიტყვები: არჯუნა, კრიშნა, „ბჰაგავადგიტა“, ინდური ფილოსოფია

შესავალი

„ბჰაგავადგიტა“ ინდური ლიტერატურისა და ფილოსოფიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიმუშია. მის 1946 წლის ინგლისურ თარგმანს ოლდოს ჰაქსლიმ წინასიტყვაობა დაურთო, რომელშიც „გიტას“ „ფილოსოფიის ერთ-ერთი ყველაზე სისტემური ნაშრომი“ უწოდა¹. ამ აზრს სრულიად ვეთანხმებით და ვფიქრობ, რომ „გიტას“ გაანალიზება რთული და შრომატევადი პასუხისმგებლობაა.

თუმცა არიან ისეთი ავტორებიც, რომელთაც „გიტას“ გააზრება მარტივად წარმოუდგენიათ. პერუმპალიკუნელის აზრით, „ბჰაგავადგიტა“, როგორც ცალკე ადებული ნაწარმოები, მთელი ინდური ფილოსოფიის მოკლე შინაარსს წარმოადგენს. ასეთი კომპლექსურობის მიუხედავად, „ბჰაგავადგიტას“ დედააზრი საკმაოდ უბრალოა და რეალობისა და ილუზიის ერთმანეთისგან გარჩევაზე დაიყვანება. ამითვე ხსნის ავტორი „გიტას“ პოპულარულობას: მისი აზრით, „ბჰაგავადგიტა“ თავისუფალია

¹ Bhagavad-Gita 1946, 23.

ბუნდოვანი, აბსტრაქტული ფილოსოფიისგან.² „გიტა“ გვთავაზობს ყოველდღიური პრობლემების ამოხსნის საშუალებას და მოტივაციას გვაძლევს მოქმედებისთვის. რთულია, ავტორის ამ მოსაზრებას არ დავეთანხმოთ. „ბჰაგავადგიტა“ საკმაოდ ღრმა ნაწარმოებია, მაგრამ მას აქვს კონკრეტული მიზანი: ახსნას ინდური ფილოსოფია. შესაბამისად, რაოდენ პრობლემურიც არ უნდა იყოს ახსნის პროცესი, „ბჰაგავადგიტა“ მაინც კონკრეტულ კითხვაზე ეძებს პასუხს.

რა არის „ბჰაგავადგიტას“ სიუჟეტი? ახალგაზრდა მეომარი არჯუნა ჩართულია ომში. მეორე მხარეს იბრძვიან მისი ნათესავები, რომელთა მოკვლაც არჯუნას არ სურს. შესაბამისად, მას უწევს იმაზე დაფიქრება, თუ რატომ იბრძვის, რატომ მოქმედებს და რატომ ავალდებულებს ღმერთი, რომ დაუპირისპირდეს ახლობლებს. ამ კითხვებზე პასუხის გაცემით „ბჰაგავადგიტა“ ასრულებს ორმაგ ფუნქციას: ერთი მხრივ, სიუჟეტურად აგრძელებს „მაჰაბჰარატას“ (რომლის შემადგენელ ნაწილსაც თავად წარმოადგენს), მეორე მხრივ კი, როგორც უკვე ითქვა, გვიხსნის ინდურ ფილოსოფიურ მსოფლმხედველობას. ამ უკანასკნელი მიზნით „ბჰაგავადგიტა“ რამდენიმე მნიშვნელოვან ცნებაზე ამახვილებს ყურადღებას. მათ ამ ნაშრომშიც განვიხილავთ, რათა უკეთ მივუახლოვდეთ საკვლევ თემას. ეს ცნებებია: იოგა, კარმა, გუნები, მითოლოგიური პერსონაჟების ფუნქციები, ატმანი და კრიშნა. მათი გააზრებით გამარტივდება „ბჰაგავადგიტას“ გმირის კონცეფციის აღქმაც.

² Perumpallikunnel 2013, 275.

ინდური ფილოსოფიის შესახებ

1.1 კარმა და „ბჰაგავადგიტა“

ინდურ ფილოსოფიაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი ცნება მოიძებნება. თითოეული მათგანი მრავალი კვლევის საგანია. შესაბამისად, განმარტებისთვის ბევრი ავტორის ციტირებაა შესაძლებელი. ვფიქრობ, მათგან ყველაზე გავლენიანი მირჩა ელიადეს ნამუშევრებია. ავტორის მიხედვით, ინდური სპირიტუალიზმის არსს ოთხი ძირეული იდეა განსაზღვრავს: კარმა, მაია, ნირვანა და იოგა.³ ავტორი შემდეგნაირად განმარტავს თითოეულს:

- 1) კარმა – უნივერსალური მიზეზობრიობის კანონი, რომელიც იწვევს ადამიანის სულის მიგრაციას ერთი სხეულიდან მეორეში;
- 2) მაია – ილუზია, რომელიც ჭეშმარიტების საბურველია. მისი წყალობით ადამიანი ხილულ სამყაროში ყველაფერს აღიქვამს, გარდა ჭეშმარიტებისა
- 3) ნირვანა – აბსოლუტური რეალობა, პირობითად მას ბრაჰმანიც შეიძლება დავარქვათ. ეს არის ის მდგომარეობა, რომელიც მაიას, ილუზიის მიღმაა;
- 4) იოგა – მაიასგან გათავისუფლების მეთოდოლოგია.

კიდევ უფრო დავაზუსტოთ ცნებათა განმარტებები. რა არის კარმა და რა იგულისხმება იმ შედეგობრიობის კანონში, რომელსაც ელიადე ასხენებს?

კარმა ინდუიზმის ერთ-ერთი მთავარი ელემენტია. ეს არის ქმედება, რომლითაც რეინკარნაცია, ხელახლა დაბადების უწყვეტი ციკლი განისაზღვრება. გარკვეული ქმედების საფუძველზე სული იბადება ან ადამიანად, ან ცხოველად, ან მცენარედ.

³ Eliade 1958, 3.

ადამიანად განხორციელებული სული ყველაზე იღბლიანია, რადგანაც მხოლოდ მას შეუძლია, შეაჩეროს ხელახალი დაბადების პროცესი. რიგი ქმედებები ჩვენს ცხოვრებაში განსაზღვრავს კარმის ავკარგიანობას და ადამიანს საბოლოოდ ათავისუფლებს რეინკარნაციისგან. კარმა სხვა მხრივაც მნიშვნელოვანია, კერძოდ, იგი ეხმარება ადამიანებს ღმერთთან დაახლოებაში. კარმის არსზე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ „ბჰაგავადგიტას“ პირველი თავების საფუძველზეც.

ნაწარმოები კურუქშეტრას ველზე დაბანაკებული მოწინააღმდეგეების აღწერით იწყება. არჯუნა მტერში ძვირფას ნათესავებს ამოიცნობს, რაც თავის არჩევანსა და მდგომარეობაზე დააფიქრებს. გმირი ვერ ხვდება, რატომ უნდა შეებრძოლოს ახლობელ ადამიანებს, თუნდაც ისინი მის მოსაკლავად იყვნენ მზად. არჯუნა იარაღს ყრის, რითაც იმ მომენტში უფრო მამაცად გვეჩვენება, ვიდრე საბრძოლველად გამზადებული ათასობით მეომარი მის ირგვლივ. მკითხველს მისი ჰუმანურობაც ხიბლავს და თვითრეფლექსიის უნარიც: რატომ უნდა იმოქმედოს ადამიანმა, როდესაც ბოლომდე არც სიკვდილის არსი ესმის და არც სიცოცხლის?

ეს ადამიანური უმეცრება კრიშნაში ღიმილს იწვევს: „ღიმორეულმა, ასეთი სიტყვა უთხრა“.⁴ ღმერთის იუმორი ირონიით არაა გამოწვეული. მან, ჭეშმარიტებას ზიარებულმა, იცის, რომ მუდმივი რეინკარნაციის პროცესში სიკვდილსა და სიცოცხლეს არ აქვს მნიშვნელობა, ნებისმიერი მდგომარეობა წარმავალია. კრიშნა წარმოადგენს არა მარტო არჯუნას მეეტლეს, არამედ ვიშნუს ავატარსაც, რომელმაც მეომარი უნდა აზიაროს კარმას, ანუ მოქმედების არსს. ღმერთი მეომარს უხსნის, რომ ამ სამყაროში, სადაც ნებისმიერი მდგომარეობა წარმავალია, მის სევდას არანაირი საფუძველი არ აქვს: „ვინც ფიქრობს, რომ იგი

⁴ ბჰაგავატგიტა 1983, 20.

ჰკლავს, და ვინც ფიქრობს, რომ იგი მოიკვლის – ცდება უცილოდ.“⁵ შესაბამისად, არჯუნა თავის ნათესავებს ბოლოს ვერ მოუღებს იმ მარტივი მიზეზით, რომ გარდაცვალების შემდეგ ისინი ხელახლა დაიბადებიან. ადამიანის ატმანი, სული, ვერ განადგურდება, სიკვდილი მხოლოდ ხელახალი დაბადების დასაწყისია.

ამ ციკლის დასრულება შესაძლებელი ხდება კარმით. ეს კარმა სძენს სიცოცხლეს საზრისს. ადამიანი, რომელიც საკმარისად მოეშადება და გარკვეული წესით იცხოვრებს, შეძლებს გათავისუფლდეს რეინკარნაციისგან და ღმერთს მიუახლოვდეს – საბოლოოდ დაიმკვიდროს ადგილსამყოფელი ბრაჰმანთან ზიარებით.⁶ კრიშნა არჯუნას ასწავლის, რომ რეინკარნაციისგან გასათავისუფლებლად ადამიანმა თავისი ქმედებები ღმერთის მეოხებას უნდა მიუძღვნას. „ქმედების ღვთაებისადმი მიძღვნის“ „ბჰაგავადგიტასული“ განაზრება ახალ მნიშვნელობას სძენს რიტუალს – ინდუიზმის ერთგვარ ქვაკუთხედს. ნებისმიერი მსხვერპლმეწირვის ფუნქცია რაღაცის სანაცვლოდ სარგებლობის მიღებაა. „გიტას“ მიხედვით კი, ღმერთისთვის უშუალო, ყოველგვარი მოლოდინისგან დაცლილი ქმედება მნიშვნელობს. მსხვერპლმეწირვა უნდა წარმოადგენდეს ყველანაირი ანგარებისგან თავისუფალ პროცესს, რომელშიც ადამიანის ქმედების ერთადერთ ღირებულებას ღვთის განდიდება წარმოადგენს. სწორედ ესაა კარმული სიბრძნე, რომელსაც კრიშნა არჯუნას უზიარებს.

ბუნებრივია, გვიჩნდება კითხვა: რა კავშირი აქვს ამ ყოველივეს არჯუნასთან? რატომ მოჰყვება ერთი მებრძოლის ყოყმანს, დახოცოს თუ არა ბრძოლის ველზე ნათესავები, ასეთი მასშტა-

⁵ ბჰაგავადგიტა 1983, 23.

⁶ ბჰაგავადგიტას განმარტებით, ბრაჰმანი ღვთაებრიობის უზენაესი გამოვლინებაა. სწორედ მისგან მომდინარეობენ დანარჩენი ღმერთებიც, ადამიანებიც და ხილული სამყაროც. ის ფაქტობრივად ღვთაებრივი სივრცეცაა და საბოლოო წერტილიც, რა მდგომარეობაში დაბრუნებაც სულს ხელახალი დაბრუნებისგან ათავისუფლებს.

ბების ფილოსოფიური განაზრება. ასახავენ რა ეპიკურ ომს, „ბჰაგავადგიტაც“ და „მაჰაბჰარატაც“ სინამდვილეში ინდური ფილოსოფიის განმარტებას წარმოადგენენ. შესაბამისად, კურუქშეტრას ბრძოლაც ღვთაებრივი სწავლების სიმბოლური რეპრეზენტაციაა, რომლის მაგალითზეც ადამიანებმა ცხოვრებისა და კარმის არსი უნდა შეიცნონ. ამგვარი დასკვნის გაკეთების საშუალებას რამდენიმე ფაქტორი გვაძლევს. უპირველეს ყოვლისა, ასეთია თვითონ კრიშნას სიტყვები: „დაინთქმებოდნენ ეს სამყარონი, მე რომ საქმე არ ადვასრულო და მე ვიქნებოდი მიზეზი აღრევისა და კაცთა დაღუპვისა“.⁷ ღვთის ფუნქცია *მოქმედების* მაგალითის მიცემაა. იგია წინამძღოლი, რომელსაც არა აქვს უმოქმედობის უფლება (ვიმნუს ფუნქცია ხომ სიცოცხლეზე ზრუნვა, შენახვა, ergo ადამიანების დამოძღვრაა). შესაბამისად, კურუქშეტრას ბრძოლა არა მხოლოდ რიგით მილიტარულ დაპირისპირებას, არამედ ადამიანებისთვის მიცემულ სანიმუშო მაგალითსაც წარმოადგენს. ადამიანების მოქმედება უნდა ემსახურობდეს ღმერთთან დაახლოებასა და რეინკარნაციისგან გათავისუფლებას. არჯუნა ამის მაგალითს წარმოადგენს: იგი თავის ეგოს, პირად გრძნობებსა და ინტერესებს ივიწყებს, რათა კრიშნას მიერ გაცხადებული ღვთაებრივი გეგმა ადასრულოს. „მაჰაბჰარატში“ ვკითხულობთ, რომ ომის დაწყებამდე კრიშნა მოწინააღმდეგე მხარეებს არჩევანს სთავაზობს: მათ ან ვრიშნები დაეხმარებოდნენ, ან კრიშნა, ოღონდ ისე, რომ ეს უკანასკნელი უშუალოდ არ იბრძოლებდა. მოწინააღმდეგე ღურიუდანამ კრიშნა არ აირჩია, არჯუნამ კი თავის მეეტლედ დააყენა იგი.⁸ ღურიუდანას არჩევანი სამხედრო თვალსაზრისით უფრო ტაქტიკურია, მაგრამ იგი მაინც მარცხდება არჯუნას უფრო მცირერიცხოვანი ჯარის წინააღმდეგ,

⁷ ბჰაგავადგიტა 1983, 33.

⁸ Bhagavad-gita 1946, 42.

რადგანაც ამ უკანასკნელს ზურგს ღვთაებრივი ცოდნა უმაგრებს. კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით, რომ ბრძოლის არსი არა დაპირისპირება, არამედ ცოდნის შეძენაა. კრიშნას, როგორც მეეტლის, სიმბოლური მნიშვნელობაც ესაა.⁹

საინტერესოა, რატომ ირჩევს ღვთაებრივი მოქმედების ასახვას ნელადა კრიშნა არჯუნას. უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ არჯუნას ეპითეტი „სიზარმაცის დამმარცხებელი“¹⁰ იდეალური ალუზიაა ვიშნუს ფუნქციებისთვის (შენარჩუნება და სიცოცხლე), რომლის ავატარასაც კრიშნა წარმოადგენს. ამავდროულად, პირველ ეპიზოდში არჯუნა წარმოადგენს ადამიანს, რომელიც ჯერ კიდევ არაა აბსტრაქტირებული საკუთარი ეგოსგან. კრიშნა უდიდის არჯუნას არა მხოლოდ იმის გამო, რომ მასზე მეტი იცის, არამედ იმიტომაც, რომ არჯუნას მხოლოდ პირადი სადარდებელი ალაპარაკებს და ღვთაებრივი გეგმის განხორციელებაზე სულაც არ ფიქრობს. ღვთის იუმორი ამ გრძნობისადმი თანაგრძნობის გამომხატველიცაა. მართლაც, როგორ შეიძლება სიმპათიით არ განვეწყოთ მეზობლისადმი, რომელიც სიკვდილისთვისაც მზადაა, ოღონდ კი სხვას არ ავნოს?

ჯონსონის მიხედვით, არჯუნა მორალური დილემის წინაშეა. ერთი მხრივ, მას გამარჯვება სწყურია, მეორე მხრივ, ახლობლების, თავისი თემის წევრების მოკვლა უწევს. ავტორის აზრით, ბრძოლა გამოიწვევს არსებული სამყაროს განადგურებას, რისი თავიდან აცილებაც არჯუნას უნდა. მეომრისთვის ახლობლები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ძალაუფლება.¹¹ ბუნებრივია, რომ არჯუნას მდგომარეობა გამართლებულია. მეომარს არ უნდა, რომ თავისი ოჯახის დაღუპვის მიზეზი გახდეს. მაგრამ არჯუნას უმოქმედობის მოტივაციას წარმოადგენს ემოცია.

⁹ ღურიდანას არჩევანი მიგვანიშნებს მასსა და არჯუნას შორის განსხვავებაზე. ღურიდანა თავიდანვე განწირულია ხელახლა დაბადებისთვის, ის ვერ გაექცევა რეინკარნაციას, რადგანაც კრიშნას წინადადებაში დამატებითი კონტექსტი ვერ ამოიგნო.

¹⁰ Bhagavad-gita. 1946.

¹¹ Johnson 2007, 658.

ჯონსონის მიხედვით, ემოცია საკუთარ თავში ატარებს ეთიკურობის საწყისს, მაგრამ ინდური ფილოსოფია გრძნობებისგან აბსტრაჰირებისკენ მოგვიწოდებს.¹² შესაბამისად, არჯუნას პოზიცია ჰუმანურია, მაგრამ არ არის ემოციურად მდგრადი, გაწონასწორებული. ჩემი აზრით, სწორედ ამიტომაც კრიშნა მას კნინობითი ფორმით მიმართავს და ეძახის „ტატას“, რითაც მოსწავლეს, ან ბავშვს მიმართავენ.¹³ კნინობითი ფორმა აქ რელევანტურია გამომდინარე იქიდან, რომ კრიშნა არჯუნას იოგას ასწავლის, რომლის საშუალებითაც ის საბოლოოდ უნდა განთავისუფლდეს ემოციისგან და იმოქმედოს არა გრძნობების, არამედ ღვთისგან განსაზღვრული წესების მიხედვით. არჯუნას მიერ ამგვარი გულუბრყვილო ჰუმანურობის გადაფასება კრიშნას სწავლების იდეალური რეპრეზენტაციაა: როგორც ადამიანი ამბობს რიტუალის ნაყოფზე უარს და მხოლოდ უანგარო ქმედებით განადიდებს ღმერთს, ისე არჯუნაც აბსტრაჰირდება სევდისგან, გრძნობებისა და ეგოსგან, რათა ზეციურ გეგმას ემსახუროს.

რომ შევაჯამოთ, კარმა არის ის, რაც გროვდება ცუდი და კარგი მოქმედებებით. ცუდი მოქმედება აგროვებს უარყოფით კარმას, კარგი – დადებითს. უკანასკნელის დაგროვების შემთხვევაში სული თავისუფლდება რეინკარნაციისგან.

1.2 მაია, ნირვანა და იოგა

მაია არის ილუზია, რომელიც ადამიანებს რეალური ჰგონიათ. ინდური ფილოსოფიის მიხედვით, მაია არის ის, რასაც აღიქვამს ადამიანი და ნებისმიერი სხვა ცოცხალი არსება. მაგრამ მის მიღმა რეალური, ჭეშმარიტი სამყაროა. ადამიანური აღქმა ლიმიტირებულია, ის ვერ იაზრებს ჭეშმარიტებას და მხო-

¹² Johnson 2007, 675.

¹³ Algeo 1980, 146.

ლოდ იმის დანახვა შეუძლია, რასაც მაია წარმოადგენს. ამის მიუხედავად, არსებობს მდგომარეობა, რომლითაც ადამიანი შეძლებს ჭეშმარიტების აღქმას. თუმცა რა არის ჭეშმარიტება? ინდურ სამყაროში ეს არის ნირვანა. ამ დროს ადამიანი თავისუფლდება ილუზიისგან და აღიქვამს არსებობის ჭეშმარიტ მდგომარეობას. „ბჰაგავადგიტას“ შემთხვევაში, ჭეშმარიტება გულისხმობს ბრაჰმანთან, ღვთაებრივ ერთარსთან სულიერ და ფიზიკურ ერთობას.

იოგა არის ნირვანას მიღწევის საშუალება. იოგას ცნებამ, თავისი ორმაგი ღირებულების გამო, განსაკუთრებული პოპულარობა მეოცე საუკუნეში მოიპოვა. ერთი მხრივ, იოგას პრაქტიკა გულისხმობს მარხვას, ლოცვასა და მედიტაციას, მეორე მხრივ, ფიზიკურ ვარჯიშსაც. დროსთან ერთად იოგა უფრო და უფრო ასოცირდა სხეულის ვარჯიშთან. მოიძებნება მრავალი სტატია, რომლებიც იოგას წმინდად ფიზიკურ პრაქტიკად შერაცხვას აკრიტიკებენ. მაგალითად, უიკერი და კარპენტერი თავიანთ სტატიაში მიუთითებენ, რომ იოგა არაა მხოლოდ ფიზიკური სავარჯიშო და შეცდომაა ნებისმიერი ინდური მოძღვრების დაცლა თავისი ფილოსოფიური ღირებულებისგან.¹⁴ ამგვარ პოზიციას აკრიტიკებს უიკერისა და კარპენტერის საფუძველზე შექმნილი იაკუბჩაკის მიმოხილვაც, სადაც პირდაპირ ვკითხულობთ, რომ ნაშრომი არ გამოადგება მათ, ვისაც იოგა მხოლოდ ფიზიკური და მენტალური წვრთნა აინტერესებთ.¹⁵ ამკარად შეიმჩნევა სურვილი, რომ დასავლეთში იოგას წმინდად ინდური აღქმა დამკვიდრდეს. ასე 1) იოგას შეუნარჩუნდება თავისი ავთენტური ფორმა და, შესაბამისად, მკითხველები მას უფრო სრულყოფილად აღვიქვამთ და 2) ინდური გადმოსახედიდან გადააზრებული იოგა თავისთავად უფრო გასაგებია. უკანას-

¹⁴ Whicher and Carpenter 2003, 1.

¹⁵ Jakubczak 2005, 353.

კნელ იდეას ეხმიანება ვეილინგის სტატია. ავტორის მიხედვით, ინდური ფილოსოფია დასავლური პერსპექტივით ბუნდოვანია. „ბჰაგავადგიტა“ კი ნათელი მხოლოდ მაშინაა, როდესაც ნაწარმოებს ინდური მსოფლმხედველობით აღვიქვამთ.¹⁶

ამ ყველაფრის მიუხედავად, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ იოგას პრაქტიკული, ყოველდღიური ღირებულებაც გააჩნია. თვითონ უიკერიც აღნიშნავს, რომ იოგა აერთიანებს როგორც თეორიას, ასევე პრაქტიკას.¹⁷ უკანასკნელში მხოლოდ ვარჯიში არ იგულისხმება. მსგავსად ქრისტიანისა, რომელიც დადის ეკლესიაში, ლოცულობს, მარხულობს და ეზიარება, იოგიც თავის ყოველდღიურობას რელიგიურად წარმართავს. მედიტაცია, ვარჯიში, რიტუალი – ყველაფერი ეს ინდუისტისთვის ყოველდღიურობის ნაწილი უნდა იყოს. სწორედ ამას გულისხმობს უიკერი იოგას ქმშარიტ ბუნებაში.

რომ შევაჯამოთ, იოგა არის პრაქტიკული მეთოდოლოგია იმისთვის, რომ ადამიანი საბოლოოდ განთავისუფლდეს რეინკარნაციისგან და მიაღწიოს ნირვანას მდგომარეობას. სანამ ამას არ შეძლებს, მაიას, ილუზიის ტყვეობაში რჩება. იოგასთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვს კარმასაც, რომელიც არის სიცოცხლის განმავლობაში ქმედებათა შემაჯამებელი ხარისხი: კარგი ქმედებებით ადამიანი აგროვებს დადებით კარმას, რაც ასევე მნიშვნელოვანია ნირვანას მისაღწევად.

გუნები

2. გუნების რაობა

სანამ უშუალოდ არჯუნას პერსონაჟის ანალიზზე გადავალთ, გუნების ცნებაც უნდა ვახსენოთ, რომელიც დიდწილად განსაზ-

¹⁶ Whaling 1980, 180.

¹⁷ Whicher 2002, 204.

ღვრავს „ბჰაგავადგიტას“ შინაარსს. კრიშნა ამბობს, რომ გუნების სიბრძნის მცოდნე ხელახლა აღარ დაიბადება და შეძლებს რენეკარნაციისგან გათავისუფლებას.¹⁸ რა არის გუნები? ესენია:

1. სატვა – რაც ადამიანში აღძრავს აზროვნებისა და სიბრძნის წყურვილს და მორწმუნისთვის ბედნიერება მოაქვს;
2. რაჯა – აღძრავს მოქმედების სურვილს და ტკივილი მოაქვს;
3. ტამა – აღძრავს უმოქმედობას და დამღუპველია მორწმუნისათვის.¹⁹

გუნების განმარტებით კრიშნას უმარტივდება არჯუნასთვის ადამიანის მოტივაციის ახსნა. მათი დიალოგის მიხედვით, სამივე გუნა არსებობს ადამიანში და ერთის მატება დანარჩენების დათრგუნვას იწვევს. თუ ადამიანში სატვას ხარისხი მეტია, მაშინ ის სიბრძნის ძიებისკენ იქნება მიდრეკილი. რაჯას სიმრავლე ადამიანში მოქმედებას და ვნებას ქმნის, რაც ძირითადად მეომრებისთვისაა დამახასიათებელი. ტამა დამღუპველია, რადგანაც, ფაქტობრივად, სიკვდილის განსახიერებაა. ის კლავს მორწმუნეში როგორც მოქმედების, ასევე აზროვნების სურვილს და მხოლოდ სიზარმაცისკენ მიმართავს ადამიანს.

არჯუნა

3.1 მოსწავლე

„ბჰაგავადგიტას“ მთელი შინაარსი არის არჯუნასა და კრიშნას დიალოგი. ახალგაზრდა მეომარი და ღმერთი ცხოვრების არსზე ბჭობენ. ასეთ უბრალო სიუჟეტშია ჩაქსოვილი გუნების, კარმის, იოგას, ნირვანას – მთელი ინდური ფილოსოფიის ახსნა. ამ „ახსნის“ მცდელობა, უპირველეს ყოვლისა, არჯუნასა და

¹⁸ Bhagavad Gita 1946, 127.

¹⁹ იქვე, 128.

კრიშნას სახელებში ვლინდება. „არჯუნა“ ნიშნავს თეთრს, ნათელს, ხოლო „კრიშნა“ – ბნელს, მუქს.²⁰ არჯუნას სახელი მეტაფორაა მისი მდგომარეობის ასახსნელად. ის წარმოადგენს სიცარიელეს, რომელიც კრიშნამ უნდა შეავსოს თავისი სწავლებით. თვითონ კრიშნას სახელი ღვთაებრივ ცოდნასა და ადამიანისთვის რთულად შესაცნობ ფილოსოფიას აღნიშნავს. შესაბამისად, ბნელი არის არა ბოროტების, არამედ სიღრმის ნიშანი. არჯუნა თავად სთხოვს კრიშნას, რომ მოსწავლედ გაიხადოს.²¹ შესაბამისად, მოსწავლის როლი არის ერთ-ერთი ცენტრალური ფუნქცია არჯუნას პერსონაჟის ფორმირებაში. ამასვე ადასტურებს მათი ურთიერთობა ბრძოლის ველზე. კრიშნა არის არჯუნას მეეტლე და ის მიმართავს მის ყურადღებას კონკრეტული დაპირისპირებებისკენ. ბუნებრივია, არჯუნას წარმართვა სწორი მიმართულებით სწავლის მეტაფორაა, რასაც ადასტურებს კათკა უპანიშადაც, სადაც ადამიანი შედარებულია ეტილთან.²² ამ ყველაფერში იკვეთება ეპოსის ერთ-ერთი ძირითადი როლი ინდურ ტრადიციაში: ნაწარმოებმა უნდა განმარტოს არსებული ფილოსოფია. შესაბამისად, არჯუნას ფორმირებაში მისი, როგორც მოსწავლის, როლი „ბჰაგავად-გიტას“ ერთ-ერთი ცენტრალური თემაა.

3.2 მეომარი

მოსწავლის როლი არჯუნას ეხმარება, უკეთ შეიმეცნოს კრიშნას მიერ გაზიარებული სიბრძნე. მაგრამ არჯუნას ფუნქცია ამით არ ამოიწურება: ის მეომარიცაა. ბუნებრივია, სხვა შემთხვევაში კრიშნა მას არც ამოირჩევდა, რადგანაც სწორედ ბრძოლა უნდა გახდეს შეკრებილი მეომრებისთვის გაკვეთილის ტოლფასი. საინტერესოა, როგორ უხამებს ერთმანეთს არჯუნა

²⁰ Algeo 1980, 149.

²¹ Bhagavad-gita 1946, 46.

²² De Michelis 2014, 248.

მოსწავლისა და მეომრის როლებს. მეომრული საწყისი არჯუნაში თავიდანვე არსებობს, რაზეც მეტყველებს მისი ერთ-ერთი ეპითეტი „მაჰაბაჰუ“ (ძლიერი ხელების პატრონი).²³ არჯუნა ამ მხრივ განასახიერებს რაჯას, ვნებიან მოქმედებას. კრიშნას მოსმენით ის საკუთარ თავში სატვასაც აერთიანებს. არჯუნას კონცეფციაში ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი. ინდური ეპოსისთვის გმირი არის პიროვნება, რომელიც მოქმედებას უხამებს სიბრძნეს. უკანასკნელისთვის მას ღმერთი სჭირდება, ხოლო თვითონ გმირი მოქმედებისთვის უნდა იყოს მზად. საინტერესოა, რომ ინდური კულტურისთვის მეომარიც საბოლოოდ უბრალო მორწმუნედლე დაიყვანება. ისიც ადამიანია და, შესაბამისად, ღმერთის წინაშე მასაც აქვს პასუხისმგებლობა. არჯუნას ბრძოლისუნარიანობა მხოლოდ იარაღია კრიშნასთვის, რომ ომში ღვთაებრივი ნების გამარჯვება დააფიქსიროს (მხარე, რომლისკენაც ღმერთია, გაიმარჯვებს). აქედან გამომდინარე, ისევ ვუბრუნდებით არჯუნას, როგორც მოსწავლის როლის შემსრულებელს. როდესაც ის ბრძოლაზე ამბობს უარს, არჯუნა რეალურად კრიშნას სწავლების დამტკიცებას თაკილობს. თუმცა, რა თქმა უნდა, ამას თვითონ ნაწარმოების დასრულებამდე ვერ იაზრებს. მოქმედებისა და გუნების პრინციპიც თავად ღმერთმა უნდა ასწავლოს. ეს ყველაფერი არ ნიშნავს, რომ არჯუნაში თავისთავად არაა იმის მოცემულობა, რომ აღიქვას კრიშნას სიბრძნე. კინგის მიხედვით, ახალგაზრდა მებრძოლეს აქვს ისეთი ღირებულებათა სისტემა, რომლითაც ის შეძლებს სატვას მიღებას კრიშნასგან.²⁴ ბუნებრივი მიდრეკილება კრიშნას სწავლებისკენ არჯუნას აძლევს საშუალებას, მიაღწიოს მდგომარეობას, რომელშიც ინტელექტი, გონი და ემოცია წონასწორობაშია.

²³ Algeo 1980, 146.

²⁴ King 2003, 400.

3.3 არჯუნა და კლასიკური გმირი

არჯუნას მთავარი განმასხვავებელი კლასიკური ეპიკური გმირისგან არის ის, რომ ინდურ ნარატივში არ არსებობს κλῑος-ის, დიდების ცნება. როგორც ვიცით, აქილეუსის ეპიკურ სტატუსს განსაზღვრავს მისი გმირობანი, რომელთა მოგონებაც დარჩება მომავალ თაობებს. ამ მოგონების პრინციპში მდგომარეობს ღვთაებრივ უკვდავებასთან შეპირისპირების არსიც. ადამიანს არ აქვს სომატური უკვდავება, მაგრამ ეპიკური სტატუსის დამკვიდრებით მას სამუდამოდ მოიგონებენ. ამით ადამიანი მოიპოვებს უკვდავების ალტერნატიულ ფორმას და საკუთარ ღირებულებას უპირისპირებს ღვთაებრივს.

კლასიკური მოდელისგან განსხვავებით, არჯუნასთვის ამგვარ დიდებას აზრი არ აქვს. რეინკარნაციის გამო ადამიანი ისედაც ხელახლა იბადება. სხეული რომც ცვლილებას ექვემდებარებოდეს, სული არ წყვეტს დედამიწაზე არსებობას. ამიტომაც სახელის მოხვეჭას არჯუნასთვის მნიშვნელობა არ აქვს. მთავარია რეინკარნაციისგან გათავისუფლება. ამას კი ვერც ღმერთთან დაპირისპირებით მიაღწევს და ვერც ალტერნატიულ უკვდავებაზე პრეტენზიით. ასეთ უკვდავებას უბრალოდ არ აღიარებს ინდური კულტურა. ერთადერთი ჭეშმარიტად დიდებული რამ არის ღმერთის მოსმენით ნასწავლი ჭეშმარიტება, რითაც ადამიანი საბოლოოდ მიაღწევს ნირვანას. აქედან გამომდინარე, არჯუნასთვის მიზანს არა სახელი და დიდება, არამედ ღვთაებრივი მიზნების განხორციელება და რეინკარნაციისგან გათავისუფლება წარმოადგენს.

დასკვნა

„ბჰაგავადგიტა“ უკვე ბევრჯერ ითარგმნა მრავალ ენაზე (პირველი ინგლისური თარგმანი ეკუთვნის ჩარლზ ვილკინსს, 1785 წელს²⁵). თუ როგორ უნდა ითარგმნოს ეს ნაწარმოები, განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. ბროქინგტონის მიხედვით, ბარბარა მილერის თარგმანი არის სრულყოფილი. ბროქინგტონის შეფასების კრიტერიუმებია: 1) ორიგინალთან სიახლოვე და 2) მარტივი ენით კომპოზიცია.²⁶ პირველი კრიტერიუმი გასაგებია, მაგრამ „მარტივი ენის“ ცნება, მისი დინამიკურობიდან გამომდინარე, დროსთან ერთად იცვლება. „ბჰაგავადგიტაც“ ინარჩუნებს დინამიკურობასა და რელევანტურობას, რის საფუძველზეც მუდმივად ჩნდება მისი ხელახლა თარგმნის საჭიროება. ყოველ ახალ თარგმანს თან სდევს ახალი გამოკვლევებიც, რომლებიც ახლებურად ცდილობენ ლიტერატურის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ტექსტის გადააზრებას. რა არის „ბჰაგავადგიტას“ შინაარსი და როგორია გმირის კონცეფცია ამ ნარატივში? ერთი მხრივ, ეს არის ინდური ფილოსოფიის ახსნა, მეორე მხრივ, მან უნდა შემოგვთავაზოს უნივერსალური სტრუქტურა ყოველდღიური მოქმედებისთვის. „ბჰაგავადგიტას“ გმირი განასახიერებს იმ იდეალს, რომელიც მოქმედებს ეთიკურად, სიბრძნისა და ემოციის შეხამებით.

²⁵ Larson 1981, 514.

²⁶ Brockington 1989, 143.

ბიბლიოგრაფია:

ბჰაგავადგიტა. 1983. თამაზ ჩხენკელის თარგმანი. თბილისი: განათლება.

Algeo, J. 1980. "The black god and the white prince: Names of Krishna and Arjuna in the Bhagavad Gita". *Journal of Onomastics*. 28: 141-151.

Bhagavad Gita. 1946. Translated by S. Prabhavananda and C. Isherwood. *Signet Classics*.

Brockington, J. L. 1989. Rev. of B.S. Miller. "The Bhagavad-Gita: Krishna's counsel in time of war". *Journal of the American Oriental Society* 109: 143-144.

De Michelis, E. 1995. "Some comments on the contemporary practice of yoga in the UK, with particular reference to British Hatha yoga schools". *Journal of Contemporary Religion* 10: 243-255.

Eliade, M. 1958. *Yoga, immortality and freedom*. Translated by W. R. Trask. Princeton University Press.

Jakubczak, M. 2005. "Yoga the Indian tradition: Rev. of Ian Whicher and David Carpenter". *Philosophy East and West* 55: 353-358.

Johnson, K. A. 2007. "The social construction of emotions in the Bhagavad-Gita: Locating ethics in a redacted text". *The Journal of Religious Ethics*. 35 : 655-679.

King, M. S. 2003. "Natural law and the Bhagavad-Gita: The Vedic concept of natural law". *Ratio Juris* 16: 399-415.

Larson, Gerald James. 1981. "The Song Celestial: Two Centuries of the Bhagavad Gītā in English". *Philosophy East and West* 31: 513-541.

Perumpallikunnel, K. 2013. "Discernment: The message of the Bhagavad-Gita". *Acta Theologica* 17: 271-290.

Whaling, F. 1980. "The Bhagavad-Gita: Contradiction, apparent contradiction or synthesis?" *Irish Theological Quarterly* 47: 167-182.

Whicher, I. 2002. "Revisioning classical yoga: 'Getting it right with Prakṛti'". *Studies in Religions / Sciences Religieuses*. 31: 195-207.

Whicher, I., Carpenter, D. 2003. *Yoga: The Indian tradition*. Routledge.

Luka Tsindeliani

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Concept of a Hero in The Bhagavadgita

Key words: Arjuna, Krishna, Bhagavadgita, Hindu Philosophy

The BhagavadGita is one of the most significant texts in Hindu Philosophy and Literature. The text delves into themes of ethical action, duty and enlightenment. Study explores the concept of an epic hero within the framework of Bhagavadgita, focusing on Arjuna and his eventual ascension to spiritual enlightenment through adherence of Krishna's teachings, which encompass the entirety of Indian Philosophy.

Central to this analysis is the interplay between karma, gunas, and yoga—key concepts that shape Arjuna's journey. Arjuna's internal conflict, sparked by the moral dilemma of waging war against his kin, is examined through the lens of Hindu philosophical concepts, particularly the law of karma and selfless action. The study also engages with comparisons to Western literary figures such as Hamlet and Achilles, illustrating how the *BhagavadGita* redefines heroism as detachment from ego and alignment with divine will. Ultimately, this research argues that Arjuna's heroism lies not in personal glory but in self-transcendence, offering a distinct perspective on heroism that contrasts with classical Western ideals.